

Asia: VN/10556/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Yleistä lausuttavaa esityskokonaisuudesta

Esitys selkeyttää ja yksinkertaistaa työttömyysetuusjärjestelmää, mutta heikentää omaishoitajien ja sijaisomaishoitajien taloudellista asemaa.

- Lausuttavaa esityksen vaikutuksista kotitalouksiin

Omaishoitajaliitto pitää tärkeänä, että uudistuksessa huomioidaan työttömät omaishoitajat. Heidän positiivinen erityiskohtelunsa on perusteltua, sillä omaishoitajiin saattaa kohdistua välillistä syrjintää läheisen vamman, terveydentilan tai muun lisääntyneen hoivan- ja hoidontarpeen vuoksi.

Omaishoidon tuki tulee lisätä Yleistukea koskevan lakiehdotuksen 16 § kohtaan. Omaishoidon tuen hoitopalkkion tulee olla etuoikeutettua tuloa, kuten se on työttömän sopimusomaishoitajan työttömyyspäivärahaa myönnettäessä.

Ehdotamme 16 §:ään kirjattavaksi myös sijaisomaishoitajat, jotka mainitaan laissa omaishoidon tuesta. Myös heidän saamansa hoitopalkkion tulee olla etuoikeutettua tuloa.

Perustelut:

Jos omaishoidon tuen hoitopalkkio katsottaisiin tuloksi, joka vähentää yleistukea niin se heikentäisi omaishoitajien asemaa ja halukkuutta ryhtyä omaishoitajaksi tai ylipäättään tulla taloudellisesti toimeen työttömänä omaishoitajana.

Laki omaishoidon tuesta määrittelee sopimusomaishoitajan minimipalkkioksi 472,15 euroa/kk vuonna 2025. Hyvinvointialueet voivat määritellä hoitopalkkion minimipalkkioita korkeammaksi ja

näin monet alueet tekevätkin. Palkkiot jäävät kuitenkin yleisesti ottaen pieniksi, jopa hyvin sitovissa omaishoidon tilanteissa. Valtiovarainministeriön HVSR-mallin tietojen perusteella keskimääräinen omaishoidon tuki on n. 6 000 euroa vuodessa eli noin 500 e/kk. Suomen sosiaali- ja terveys SOSTE ry:n julkaisemassa Sosiaalibarometrissä omaishoidon tuki on viime vuosina tunnistettu sosiaalitueksi, jossa olisi eniten korotustarvetta verrattuna moniin muihin sosiaalietuuksiin.

Omaishoitajille koituu läheisen hoidosta usein kuluja kuten ansiotulomenetyksiä ja matkakuluja. Kelan tilastojen mukaan omaishoidon tuen piirissä olevat työikäiset turvautuvat toimeentulotukeen useammin kuin muut vastaavassa ikäryhmässä olevat henkilöt. Esimerkiksi alle 28-vuotiaista omaishoitajista 21 % joutui turvautumaan toimeentulotukeen. (STM. Omais- ja perhehoidon kehitys vuosina 2015–2018, Päätelmät ja suositukset jatkotoimenpiteiksi).

Vuonna 2017 taloudellinen tilanne oli 1 300 omaishoitoperheessä niin tiukka, että perhe oli joutunut turvautumaan Kelan maksamaan perustoimeentulotukeen. Toimeentulotukeen joutuivat turvautumaan erityisesti lapsiperheet. Heidän toimeentulonsa koostui omaishoidon palkkiosta ja toimeentulotuen lisäksi lähinnä Kelan etuuksista. Toimeentulotuen tarve on usein pitkäaikainen, vaikka kyse on viimesijaisesta sosiaalietuudesta. (Mikkola & Tillman, 2018).

Osa työikäisistä sopimusomaishoitajista ei saa riittäviä palveluita läheisensä hoitamiseen ja joutuu siksi vähentämään tai luopumaan ansiotyöstään. Tällöin saattaa syntyä myös ansiotulomenetyksiä ja toisaalta riskejä joutua työttömäksi, erityisesti, jos työelämän joustot eivät toimi.

Sopimusomaishoitajia on runsaat 50 000, heistä työikäisiä on noin 21 000 (Sotkanet tietokanta, 2024). Työikäisistä sopimusomaishoitajista työttömiä on 12 % (Tilastokeskus, Väestön pääasiallinen toimeentulo kuukausittain vuonna 2022). Lisäksi tulee huomioida, että osa työikäisistä omaishoitajista ei ole hakeutunut työttömäksi työnhakijaksi, esimerkiksi juuri työttömyysturvajärjestelmän joustamattomuuden vuoksi. Jonkin verran on myös omaishoitajia, jotka ovat hakeutuneet työttömäksi työnhakijaksi, mutta joiden on katsottu työllistyvän omassa toimessaan omaishoitajana. Omaishoitajuutta käsitellään työttömyysturvassa kuin yrittäjyyttä, mikä ei tee oikeutta omaishoitajan tilanteen tarkasteluun.

Sopimusomaishoitajien osuus kaikista työttömistä on marginaalisen pieni. Yksittäiselle sopimusomaishoitajalle ja sopimusomaishoittoa harkitsevalle omaishoidon tuella etuoikeutettuna tulona on kuitenkin suuri taloudellinen merkitys.

Sijaisomaishoitajien huomioiminen on tärkeää, koska mitä enemmän löytyy sijaisomaishoitajia, sitä paremmin voidaan turvata sopimusomaishoitajille sujuvampaa mahdollisuutta pitää lakisääteiset omaishoidon vapaansa.

Monella pitkäaikaistyöttömistä on lähipiirissään hoitoa ja huolenpitoa tarvitseva henkilö, ja he voisivat soveltua ja kiinnostua solmimaan sopimuksen omaishoidon tuesta tai toimimaan sijaisomaishoitajana, jos tarveharkintaa ei olisi. Molemmissa tilanteissa työtön voisi kokea tekevänsä tärkeää työtä. Mahdollisuutta olla työmarkkinoilla omaishoidon ohessa voitaisiin tarkistaa neljän kuukauden ajan, TTL 5a§.

Tarveharkinta voi olla myös osasy siihen, että työtön omaishoitaja ei tee läheisen hoitotilanteessa omaishoidon sopimusta. Tästä voi seurata helposti uupumusta ja siten vaikeuksia työllistyä työmarkkinoille, kun hoitaja jää ilman sopimusomaishoitajille kuuluvia palveluita.

Uudistuksessa tulee huomioida, että pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman tavoitteena on parantaa työikäisten läheis- ja omaishoitajien asemaa. Siksikin omaishoidon hoitopalkkiot tulee olla etuoikeutettua tuloa myönnettäessä muita sosiaalietuksia kuten yleistukea.

- **Lausuttavaa esityksen vaikutuksista toimeenpanijoihin**

-

- **Lausuttavaa esityksen muista vaikutuksista**

-

- **Lausuttavaa yleistukilain yleisistä säännöksistä (1 luku)**

-

- **Lausuttavaa yleistuen saamisen työvoimapolittisista edellytyksistä (2 luku)**

7§, Työttömyysturvalain 2 luvun soveltaminen:

Ehdotamme, että sopimusomaishoitajalla olisi mahdollisuus ilmoittautua hakemaan osa-aikatyötä. Nykyinen TTL 2:1§ kuuluu näin ”Työttömyysetuuteen on tässä laissa säädetyin edellytyksin oikeus kokoaikatyötä hakevalla työttömällä työnhakijalla. Työkyvyttömyyseläkettä osaeläkkeenä saavalla työnhakijalla on oikeus työttömyysetuuteen, vaikka hän ei hae kokoaikatyötä.”

Ehdotamme ko. lain kohtaan muutosta: ”Työttömyysetuuteen on tässä laissa säädetyin edellytyksin oikeus kokoaikatyötä hakevalla työttömällä työnhakijalla. Työkyvyttömyyseläkettä osaeläkkeenä saavalla työnhakijalla tai ns. Omaishoitolain tarkoittamalla omaishoitajalla on oikeus työttömyysetuuteen, vaikka hän ei hae kokoaikatyötä.”

Perusteet:

Työttömyysturvalainsäädännössä ja sen soveltamisessa tarkastellaan omaishoitajan oikeutta saada työttömyysturvaa ääripäiden kautta; joko omaishoitaja on oikeutettu täyteen

työttömyyskorvaukseen (pois lukien työmarkkinatuen tarveharkinta), jolloin hän on osoittanut pystyvänsä olemaan työmarkkinoiden käytettävissä tai ei ollenkaan oikeutettu, jolloin hänen katsotaan työllistyvän yritystoimintaa vastaavassa omassa työssä.

Omaishoitaja voi usein olla työmarkkinoiden käytettävissä; esimerkiksi työtön omaishoitaja voi sopia hyvinvointialueen kanssa, että läheinen on kaksi viikkoa kuukaudesta ympärivuorokautisessa kodin ulkopuolisessa hoidossa ja kaksi viikkoa omaishoidossa. Omaishoito voi jakaantua kotona myös muiden perheenjäsenten kesken, vaikka pääasiallinen hoitaja, jonka kanssa sopimus tehdään, olisi työtön omaishoitaja.

- **Lausuttavaa yleistuen määräytymisperusteista (3 ja 4 luvut)**

12§, Odotusaika. Ehdotamme, että odotusaikaa ei aseteta, jos: 5) henkilö on toiminut omaishoidon tuesta annetun lain määrittelemänä omaishoitajana vähintään odotusaikaa vastaavan ajan.

Perusteet:

Omaishoitajuus on saattanut kestää vuosikausia, jopa 20 vuotta ja henkilön katsotaan tulevan siitä huolimatta ensi kertaa työmarkkinoille. Käytännössä odotusajan asettaminen saattaa pudottaa omaishoitajan toimeentulotuen varaan, vaikka hän on omaishoitajana säästänyt yhteiskunnalle syntyviä kustannuksia merkittävästi. Epäkohta on myös se, että odotusaika tulee, jos ilman ammatillista koulutusta oleva ja työssäoloehdon täyttämätön omaishoitaja on katsottu aiemmin työttömyysturvaa arvioitaessa työllistyvän omassa työssään omaishoitajana ja hän ilmoittautuu uudelleen työttömäksi omaishoidon päätyttyä. Ensin siis katsotaan olleen työmarkkinoilla ja sitten ei katsotakaan.

16§, Yleistuen tarveharkinnassa huomioon otettavat tulot. Lista on lisätty ns. Omaishoitolain mukaiset omaishoitajan hoitopalkkio sekä sijaisomaishoitaja ja hänen saama hoitopalkkio. Kts. perusteet kohdasta lausuttavaa esityksen vaikutuksista kotitalouksiin.

- **Lausuttavaa yleistuen toimeenpanosta ja muutoksenhausta (5 ja 6 luvut)**

-

- **Lausuttavaa yleistuen tietojen saamista ja luovuttamista koskevista ehdotuksista (7 luku)**

-

- **Lausuttavaa yleistuen rahoituksesta (8 luku)**

-

- **Lausuttavaa yleistukilain ehdotetusta voimaantulosta (9 luku)**

-
- Muuta lausuttavaa ehdotetusta yleistukilaista

-
- Lausuttavaa peruspäivärahaa koskevien säännösten kumoamista koskevasta ehdotuksesta

-
- Lausuttavaa työmarkkinatukea koskevien säännösten kumoamista koskevasta ehdotuksesta

-
- Muuta lausuttavaa työttömyysturvalakiin ehdotetuista muutoksista

-
- Lausuttavaa yleistuen saajalle järjestettävien työnhakukeskusteluiden jaksosta

-
- Lausuttavaa yleistuen saajalle järjestettävien työnhakukeskusteluiden sisällöstä

-
- Muuta lausuttavaa työvoimapalveluiden järjestämislakiin ehdotetuista muutoksista

-
Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta annetun lain muuttamisesta

-
Laki työttömyyskassalain muuttamisesta

-
Laki yleisestä asumistuesta annetun lain 12 §:n 2 momentin muuttamisesta

-
Laki eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 annetun lain muuttamisesta

-
Laki sairausvakuutuslain muuttamisesta

-
Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta

-
Laki takuueläkkeestä annetun lain 19 §:n muuttamisesta

-

Laki kansaneläkelain muuttamisesta

-

Laki työntekijän eläkelain muuttamisesta

-

Laki yrittäjän eläkelain muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjän eläkelain 32 ja 46 §:n muuttamisesta

-

Laki merimieseläkelain muuttamisesta

-

Laki julkisten alojen eläkelain muuttamisesta

-

Laki työtapaturma- ja ammattitautilain 141 §:n muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjän työtapaturma- ja ammattitautilain 97 §:n muuttamisesta

-

Laki asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa annetun lain 7 §:n muuttamisesta

-

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjien lomituspalvelulain 4 §:n muuttamisesta

-

Laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä annetun lain 7 §:n muuttamisesta

-

Laki kotoutumisen edistämisestä annetun lain muuttamisesta

-

Laki elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten kehittämis- ja hallintokeskuksesta annetun lain 3 a §:n muuttamisesta

-

Laki työsopimuslain 12 luvun 3 §:n muuttamisesta

-

Laki merityösopimuslain 12 luvun 3 §:n muuttamisesta

-

Laki kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta annetun lain 45 §:n muuttamisesta

-

Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 2 ja 31 a §:n muuttamisesta

-

Laki tuloverolain 93 §:n muuttamisesta

-

Laki evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijasta annetun lain 60 §:n muuttamisesta

-

Laki opintotukilain 6 §:n muuttamisesta

-

Laki valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä annetun lain 20 ja 21 §:n muuttamisesta

-

Laki ulosottokaaren muuttamisesta

-

Laki oikeudenkäynnistä vakuutusoikeudessa annetun lain 6 §:n muuttamisesta

-

4. Muuta lausuttavaa

Omaishoitajien ja sijaisomaishoitajien asemaa ei saa heikentää yleistuen ja muiden lainsäädäntöjen kautta. Yhteiskunnan tulee mahdollistaa ja tukea heidän tärkeää työtään hoivakokonaisuudessa.

Omaishoito on moninkertaisesti edullisempaa yhteiskunnalle kuin vastaavan tasoinen hoito jollain muulla tavalla järjestettynä. Esimerkiksi ympärivuorokautinen palveluasuminen on yli viisi kertaa kalliimpaa kuin omaishoito, kun otetaan huomioon omaishoidon keskimääräinen palkkio ja kolme vapaapäivää kuukaudessa ympärivuorokautisessa palveluasumisessa hoidettavan henkilön omaishoitajan vapaan aikana. Vetoamme vaihtoehtoiskustannusten tarkastelussa myös tieteellisiin tutkimuksiin, jotka osoittavat selvästi, että omaishoitajat säästävät yhteiskunnalle vuositasolla useita miljardeja euroja (vrt. esim. Kehusmaa 2014).

Omaishoitajaliitto ehdottaa, että yhteiskunnallisesti tärkeää ja arvokasta sekä yhteiskunnalle edullista hoitoa antavat työikäiset sopimusomaishoitajat huomioidaan valmisteluissa ja päätöksenteossa. Työikäisten omaishoitajien sosiaaliturvan vahvistaminen vaatii kaikkienensa kokonaisuudistusta, koska väestön ikääntyessä ja huoltosuhteen heiketessä työikäisille kohdentuu yhä enemmän läheis- ja omaishoitovastuita. Osa työikäisistä joutuu luopumaan ansiotyöstä osittain tai kokonaan, koska hoivapalveluiden saatavuus, saavutettavuus ja laatu eivät ole riittäviä läheiselle ja/ tai työelämän joustot eivät mahdollista ansiotyön ja läheisen hoidon yhteensovittamista. Työttömyysturvalainsäädännön uudistaminen omaishoitomyönteiseksi toisi sekin omaishoidon vahvemmaksi osaksi hoivan kokonaisratkaisua.

LÄHTEET

Kehusmaa, Sari. 2014. Hoidon menoja hillitsemässä. Heikkokuntoisten kotona asuvien ikäihmisten palvelujen käyttö, omaishoito ja kuntoutus. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 131. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/724ff48d-befc-4afe-8f39-d47230779dc2/content>

Mikkola, Hennamari ja Tillman, Päivi. 2018. Työikäinen omaishoitajaperhe voi joutua rahapulaan. Kelan tutkimusblogi 22.3.2018. Saatavilla: <http://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/4482>

Sotkanet tietokanta 2024.

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2018). Omais- ja perhehoidon kehitys vuosina 2015–2018: Päätelmät ja suositukset jatkotoimenpiteiksi (Raportti 61/2018). Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161377>

Tilastokeskus. 2023. Väestön pääasiallinen toiminta kuukausittain. Saatavilla: <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/tyoikaisista-omaishoitajista-enemmisto-kay-myos-ansiotyossa>

Tervonen Sari-Minna
Omaishoitajaliitto ry - Lisätietoja antaa Matti Mäkelä, sp
matti.makela@omaishoitajat.fi

